

SAYIN HASAN YÜKSEL'İN
“OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDA NAKİBU'L EŞRAFLIK
MÜESSESESİ” KİTABI HAKKINDAKİ YAZISI ÜZERİNE

*Murat SARICIK**

Sayın Hasan Yüksel, Türk Tarih Kurumu tarafından yayınlanan mezkûr çalışmam üzerine, *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, Sayı 11'de, (s. 219-230) bir eleştiri yazısı kaleme almıştır. Bu yazıda yapılan tenkitlerin kiminde haklılık payı olmasına mukabil, bir kısmının yersiz ve yanlış olduğu müşahede edilmiştir. Bu yüzden mezkûr çalışmayı kaleme alan bendenize cevap hakkı doğmaktadır. Sayın Hasan Yüksel'in eleştirileri ile ilgili söyleyeceklerimi maddeler hâlinde açıklamak istiyorum:

1)- Sayın Hasan Yüksel, mezkûr dergideki yazısının baş kısmında (a.g.d., s. 219) “2003'te yayınlanan eseri incelediğimizde ne yazık ki umduğumuzu bulamadığımız gibi...” diyerek çalışmamız hakkında genel ve olumsuz kanaatini belirtmektedir. Oysa bu kanaat bir hakikati yansıtmamaktadır, bendeniz bu haksız tenkide ve kanaate katılamıyorum. Çünkü yaptığım çalışma; Osmanlılarda ‘*Nakîbü'l-Eşraflık Müessesesi*’ üzerinde yapılan ilk ve kapsamlı bir çalışma özelliğini taşımaktadır. Hem ilktir, hem de kapsamı açısından kendi alanında önemli bir boşluğu doldurmuştur. Herhâlde bu özelliği nazara alınmıştır ki, Sayın Hasan Yüksel'in de “*ciddî bir müessese olarak*” tavsif ettiği Türk Tarih Kurumunca, ‘*basılmaya değer*’ bulunmuştur. Sayın Yüksel çalışmada umduğunu bulamamış olsa da, Türk Tarih Kurumu raportörleri ve eseri basım aşaması öncesi inceleyen tarihçi ilim adamları, bu çalışmamda aradıklarını bulmuşlardır.

2)- Güzel bir sözde ifade edildiği gibi, “*Her şey tenkit edilebilir*” ve herkes her şeye aynı değeri atfetmeyebilmektedir. Gerçekçi ve yararlı bir tenkitten önemli olan, hislerin mantığın yerini almaması, nezaket ve edep sınırları içinde yapılmasıdır. Ayrıca, yanlışlıklar “*yanlışların sayısı ve büyüklüğü oranında*” eleştirilirken; doğrular da “*doğruların sayısı ve değeri kadar*” takdir edilmelidir. Sayın Yüksel “*yanlışlıklarla mâl-â-mâl olan bir çalış-*

* Doç. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.

mayla” karşılaştığını söylemektedir. Bendeniz çalışmanın sıfır hatalı olduğunu söyleyemiyorum ve akli başında hiçbir bilim adamının da sıfır hata ile bir makale, tez veya kitap çalışması yaptığını iddia edeceğini de sanmamaktayım. Elbette kapsamlı ve konusunda ilk sayılan bir çalışmanın, bazı eksiklikleri ve yanlışlıkları da olabilecektir ve bu kaçınılmazdır. Fakat bu yanlışlıkların “*mâl-â-mâl*” (a.g.d., s. 219) deyiimiyle ifadesini hilâf-i hakikat ve çok abartılı bulmaktayım. Eserimizi okuyup inceleyenler ve “insaf terazisiyle” tartanlar da bu kanaate varacaklardır.

3)- Sayın Yüksel, “*Yazarın burada (kitabın baş kısmında) tanıttığı kaynaklara ulaşıp ulaşmadığı konusunda emin değiliz*” demektedir. Ulaşıldığına emin olmadığı kaynaklara misal olarak, başta “İbnü's-Sa'd (öl. H. 230/M. 845)'ın “*et-Tabakâtu'l-Kübrâ*”sını (a.g.e., s. 220) zikrediyor. (Öncelikle şunu belirtelim ki, yazarın adı “İbnü's-Sa'd” değil, İbn-i Sa'd'dır. Farsça ve Osmanlıca değil de, Arapça tamlama yapılırsa “*İbnü Sa'd*” olarak da okunabilir.) Sonra sayın Yüksel, ulaşıldığı konusunda tereddütte olduğu *Fütûhu'l-Büldân*'ı, *Târihu'l-Ümem ve'l-Mülük*'ü, *Mürûcûz-Zeheb*'i ve *el-Kâmi'l-Fi't-Târih*'i ve *Şubhu'l-A'şâ'yı* da zikrediyor.

Bendeniz doktora tezimi Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde görevli olduğum yıllarda hazırlamıştım. Çalışmamda adı geçen ve Arapça olan bu eserlerin tamamına yakını Rektörlük Merkez Kütüphanesinin farklı koleksiyonlarında mevcuttur. Ben bu kitapları oradan alarak, ilgili sahifelerini fotokopi yaparak veya bizzat tercüme ederek kullandım. Hâlâ bir kısım sahifelerin fotokopileri de şu an elimdeki klâsör veya dosyalarımında bulunmaktadır. Fakat, elimde bu kitapları istimal ettiğime dair, ne yazık ki “resmi bir belge” bulunmamaktadır. O zamanlar, ileride bu tür bir tenkitle karşılaşabileceğimi bilebilseydim, mezkûr kütüphaneden şu demirbaş numaralarına kayıtlı kitapları kullandığıma dair bir belge edinmeyi de deneyebilirdim. Ayrıca, faydalandığım kitaplardan bir kısmı da bendenize aittir. Meselâ *Mürûcûz-Zeheb* kendi kütüphanemde yer almaktadır.

Bir kitaba ulaşamaması, iki önemli ihtimalden dolayı mümkün olmayabilir: Ya kitap yazmadır, bu yüzden her yerde bulunamaz ve ulaşma imkânı olmaz; yahut çalışmayı yapan kimse, kitabın dilini bilmez ve orijinal kaynaktan faydalanamaz. Sayın Yüksel merak edip araştırırsa, Arapça bilip bilmediğim konusunda gerekli bilgiye ulaşabilir.

Bibliyografyaya bakılırsa, çalışmamda (özellikle baş taraflarında) Arapça olan birçok hadis, tefsir ve tarih kaynağını kullandığım görülecek-

tir. Meselâ *et-Tabakât*, kitabımın 1-35. sayfeleri arasında; 129, 130, 136, 139, 168, 175, 176, 177, 189, 270, 271 ve 273 numaralı dipnotlarda, farklı ciltleri ve sayfeleri ile “*on iki kez*” kaynak olarak gösterilmiştir. Kendisi bizzat görülemeyen bir eserin, farklı ciltleri ve sayfeleri nasıl ve nereden kaynak gösterilebilir ve gösterilmiştir? Şu hâlde bu tür bir tenkit gerçekleri ifadeden yoksun, zannî ve mesnetsiz duruma düşmektedir.

İbnu'l Esîr'in *el-Kâmil*'i de, mezkûr kitabımda yalnız 24-31. sayfeler arasında; 212, 214, 215, 217, 218, 219, 225, 235, 238, 239, 240, 241, 242, 255, 282, 283, 286, 289, 290, 291, 295, 297 numaralı dipnotlarda farklı ciltleri ve sayfeleriyle kaynak gösterilmiştir. Eser görümeden bu dipnotlar, nasıl ve nereden alıntı yapılarak gerçekleştirilebilir? *el-Kâmil*'in tanıtımında Sayın H. Gazi Yurdaydın'ın “*İslâm Tarihi Dersleri*” adlı kitabından faydalanılması; münekkidi *el-Kâmil*'in yazar tarafından görülmediği hükmünün istihracına nasıl götürebilmektedir? *el-Kâmil*'in ve diğer birkaç Arapça eserin tanıtılmasında Sayın Yurdaydın'ın kitabının birkaç dipnotta gösterilmesinde düşüncemiz; derli toplu ve hulâsa bir bilginin orada yer almasıydı. Burada kitabın tanıtılmasında kaynak kullanılışı ile ilgili bir hata var kabul ediliyorsa, bunun eleştirisi daha farklı olabilirdi. Görüldüğü üzere, eleştirmenin *el-Kâmil*'i ilgilendiren tenkitleri de tutarsız ve ciddiyle bağdaştırılamaz nitelik arz etmektedir.

Yine Kalkaşendi'nin *Subhu'l-A'şâ*'sının tanıtım ve değerlendirilmesinde, Sayın M. C. Şehabettin Tekindağ'ın “*Berkuk Devrinde Memlûk Sultanlığı*” eserinden faydalandığımız için; *Subhu'l-A'şâ*'nın bendenizce görülmediği zehabına gidilebilmektedir. Hâlbuki *Subhu'l-A'şâ* Atatürk Üniversitesi Merkez Kütüphanesinde bulunmaktadır ve tarafımızca oradaki kitaptan faydalanılmıştır. *Şubhu'l-A'şâ*'dan yararlandığımızın bir başka ve en açık delili de; s. 35, 334-339'da dipnotlarda “*kaynak gösterilmesi*”, ayrıca eserin “*Arapça aslından alıntılar*” yapılması, bu dipnotlarda dört ayrı cildinin ve farklı sayfelerinin yer almasıdır. Ayrıca kitabımın sonunda yer alan Belge: XXXVI ve Belge: XXXVII; *Subhu'l-A'şâ*'nın XI. 50-51, 163-164 sayfelerinden alınmıştır. Öyleyse bu eleştiri de yersizdir ve doğruları aksettirmemektedir. Sayın eleştirmen, sadece eleştirme düşüncesinde olmalı ki, bütün bunları görmezlikten gelerek, *Subhu'l-A'şâ*'nın tarafımızca görüldüğünden emin değildir. Herhâlde eleştirilerini yaparken bunların farkında olmamış, gelişigüzel veya çala kalem bir yazı kaleme almıştır. Oysa, *Subhu'l-A'şâ*'nın kaynak verildiği beş sayfeyi iyice okusa ve kitabın sonunda yer alan belgeleri görmüş olsaydı, bu yanlış ve hatalara düşmeye-bilirdi. Yani Sayın Yüksel, “hata arayacağım, eleştireceğim” derken ken-

disi üst üste hata yapmakta ve eleştiri konusu olmaktan kurtulamamaktadır.

4)- Müstakimzâde Süleyman Sadeddin'in *Devhatü'l-Meşâyih*'i da söz konusu edilerek (a.g.d., s. 220) bunu ve buna benzer Osmanlı kaynaklarını yeterince tanımadığımız söylenmektedir. Oysa *Devhatü'l-Meşâyih*, Çağrı Yayınları İstanbul, 1978 tıpkı basımı ile kütüphanemde mevcuttur. Fakat Sayın Hasan Yüksel, *Devhatü'l-Meşâyih*'in zeyilleri konusundaki açıklamalarında haklıdır. Zira eserin iki değil, beş zeyli bulunmaktadır.

5)- A.g.d. s. 221'de; Taşköprüzâde'nin eseri *Şakâyık-ı Numâniye* ile ilgili ve 'haklı bir eleştiri' olarak, adı geçen eserin 1558'de bittiği belirtilmektedir. Doktora tezimin daktilo ile yazılı orijinali ile kitaptaki bu cümleleri karşılaştırınca; bir satırın "*hataen atlandığım*" gördüm. s. XXVI'daki eksik cümlenin aslı şöyledir: "*Taşköprüzâde'nin es-Sâkâyık-ı Nu'mâniye'si Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan H. 965/M. 1157-1158 tarihine, Nevizâde Atâyî'nin bu esere zeyli ise, H. 965/M. 1157-1158'den H. 1042/M. 1632-1633 yılına kadar Osmanlı âlimleri ve şeyhlerinin hal tercümelerini ihtiva eder.*"

Eleştiride belirtildiği gibi, (a.g.d., s. 221) Kastamonulu Lâtîfi'nin adı Abdullâtiftir. İlhanlılar Devletiyle ilgili 322. dipnota bir eleştiride bulunmakta, (a.g.d., s. 221) dipnotta *Kıyas-ı Enbiya*'nın kaynak gösterilmesi uygunsuz bulunmaktadır. Burada İlhanlılar hakkında verilen "*çok özel*" bir bilgi değildir, sadece devletin kuruluş ve yıkılış tarihidir. Ayrıca, *Kıyas-ı Enbiya* dipnotta verilen tek kaynak değildir ve yalnız kaynaklardan biridir.

Yine kitapta; s. 41, dipnot 1'de, *Kıyas-ı Enbiya*'nın kaynak verilmesi tenkit edilmektedir. Oysa kitabın 40 ve 43. sayfalarında yer alan dipnotlara bakılırsa; III. Alâaddin Keykubâd'ın Osman Gazi'ye M. 1284'te gönderdiği menşur için, İsmail Hami Danişmend'in *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, (s. 41, dipnot 1), *Münşeât-us-Selâtin*, I, 51 (s. 42, dipnot, 5), *Münşeâtü'l-Selâtin*, I, 58 (s. 43., dipnot 7), gibi eserlerin kaynak verildiği görülecektir. Bu açıdan eleştiride, "*Temliknâme için Feridun Bey'in Münşe'atu's-Selâtin'ine (I, İstanbul 1264, 56) bakması gerekmez miydi?*" (a.g.d., s. 221) tenkidinin gereğinin yerine getirildiği açıktır. Nedense eleştirmen, ya bunları görmemiş, ya da görmezlikten gelebilmiştir. Bu durum, ya ilgili sahifelerin okunmamasından veya okunduğu hâlde konuyu görmezlikten gelmesinden kaynaklanmıştır.

6)- Eleştiriye konu eserle doğrudan bir irtibatı olmamasına rağmen, *Kavram ve Misyon Olarak Ehl-i Beyt* (Nesil Yayınları, İstanbul 1997) kitabının, durumun aslı bilinip araştırılmaksızın zannî ve dayanaksız bir

kanaatle, “*Osmanlı İmparatorluğunda Nakibu'l-Eşrâflık Müessesesi*” kitabımdan daha önce yazıldığı iddia edilmektedir. (a.g.d., s. 221). Oysa, gerçek bu değildir ve tamamen iddia edilenden farklı ve başkadır: Türk Tarih Kurumunca basılan kitabım, bir doktora tezi olarak 1989 tarihinde bitirilmiştir, ardından “*Kavram ve Misyon Olarak Ehl-i Beyt*” kitabı kaleme alınmıştır. Fakat Türk Tarih Kurumunun basım işinin uzun zaman almasından dolayı, diğer eserimin daha önce (1997) baskısı yapılmıştır. Yani eleştirmenin iddiası tamamen hayal mahsulü ve gerçeklerden uzaktır.

7)- Sayın Hasan Yüksel a.g.d., s. 221'de, “*Nakibu'l-Eşrâf Defterleri*”nden haberdar olmadığımızın anlaşıldığından söz etmektedir. *Nakibu'l-Eşraf Defterleri*'ni çalışmamız için belge toplarken ‘*özellikle*’ aradık. Hatta İstanbul Müftülüğü Şeri'yye Sicilleri görevlilerine bu defterleri ısrarla sorduk. Fakat bize ellerinde bu tür defterlerin bulunmadığını ifade etmişlerdi. Ancak ellerinde başka belgelerin olduğunu, bu konuda bendenize gerekli yardımı yapabileceklerini belirtmişlerdi. Doktora tezimi bitirdiğimde bu defterlerden haberdar olmuşum. Hatta bir İstanbul ziyaretimde Sayın Cahit Baltacı Bey, bu konuda yaptığı çalışmasının bir nüshasını da bendenize vermişlerdi. Sonradan çalışmama bu konuda bazı ilâveler ekleyebilirdim, çünkü eserin basımı 2003 yılına kadar sürmüştü. Fakat çalışmanın ilk yapıldığı şekliyle yayınlanmasının “*daha doğru ve ahlâkî*” olacağı kararına vardığım için ilave işinden vazgeçmişim.

Eleştirmen aynı konu ile ilgili olarak alaylı bir gönderme ile; “*Murat Sarıcık farkına varmadan İstanbul Müftülüğü arşivine de uğramış...*” demektedir. (a.g.d., s. 222). Bu tür alaylı, hissî ve incitici ifadeler yerine; “Sayın Sarıcık İstanbul Müftülüğü arşivinden de yararlanmasına rağmen, bu defterleri niçin görmemiş” gibi daha “*nezih ve nazik*” bir ifade de kullanabilirdi. O zaman bilimsel eleştirisi daha ilmî, duygusallıktan uzak ve incitici olmaz, böylelikle beni de incitmemiş olurdu. Bendeniz de kendisine aynı şekilde alaylı, incitici ve küçük düşürücü karşılıklar vermek istemiyor, eleştirilerindeki hataları yansıtmada aynı üslubu kullanmak istemiyorum. Çünkü bu, benim bilimsel kariyerime, ahlakî anlayışıma, insanlara saygı ve edep hassasiyetime uygun düşmemektedir. Her söz sahibinindir. Bu konuda “*incinsen de incitme*” kaidesini esas alıyorum.

8)- Sayın Yüksel'in “*hakk olarak*” ifade ettiği gibi, eserin 116. sahifesinde IV. Mehmed, iki yerde sehven IV. Mahmud olarak yazılmıştır. Ama IV. Mehmed'in Saltanat yılları doğru olarak (M. 1648-1687) orada gösterilmiştir.

9)- Sayın Yüksel'in haklı olarak söz ettiği gibi, (a.g.d., s. 223) BA, *Tapu Tahrir Defteri* nr. 660. s. 272'de "fevt" kelimesi hataen "kul" olarak okunmuştur. Belgede hiçbir hareke ve işaretin olmayışı, siyakatla kaleme alınması, "kul" ve "fevt" kelimelerinin siyakat yazısında şekilce aynı oluşu gibi hususlar; yanılığa sebep olmuşlardır. Fakat şurası da nazara alınmalı ki, çalışmamda yalnız kitabın sonundaki belgeler kısmında kırk belge yer almaktadır. Orada yer almayıp, kitap içinde okunuşu verilen birçok belge de vardır. Bütün bu belgeler içinden, siyakatla kaleme alınan bir belgede, bir kelime yanlış okunabilmiş ve bununla ilgili yorum da yanlış yapılmıştır. Yanlış okunan belge iddia edildiği gibi "tüm belge değil", belgedeki "bir kelime"dir. Yanlış okunan kelimesi hariç, belgenin doğru okunuşu kitapta s. 104'de yer almıştır. Öyleyse belgenin okunamadığı gibi bir iddia abartılıdır ve gerçekleri yansıtmaz. Eleştiride "yanlış yanlış kadar söylemek ve göstermek" gerekmektedir. Belgede okunamayan, yalnız bir kelimedir.

10)- Sayın Yüksel yazısında (a.g.d., 223) Nakîbü'l-Eşrâfîlık Kurumunun Osmanlılarda ilk kez kuruluşu ile ilgili olarak, Uzunçarşılı'nın görüşüne katılmamamızı garip bulmaktadır. Adı geçen eserimin 47-51. sahifeleri dikkatlice okunursa, Osmanlı kaynaklarının Nikabet kurumu konusunda neleri dile getirip aktardıkları görülecektir. Kaynaklar nazara alınır, Nakîbü'l-Eşrâfîlığın kuruluşu ile ilgili "kesin bir tarih" yoktur ve asla verilmemektedir. Biz de bu açıdan kesin bir tarih vermekten kaçındık. Uzunçarşılı ise, İshakiye Zaviyesi ile Nikabet Teşkilatının kuruluşunu birbiriyle ilişkilendirmektedir. Oysa kaynaklar; Seyyid Ali Natta'ın İshakiye Zaviyesi'ne tevliyetinden "önce" veya "sonra" Sâdâta nâzır olduğundan söz edilmektedirler. Rahmetli, saygıdeğer ve Türk Tarihi araştırmalarında önemli bir yeri olan üstat Uzunçarşılı ise, nedense bu açıklamayı nazara almaksızın 802 Ramazanını Nikabetin ilk kuruluş tarihi olarak vermektedir. Bu konuda bilimsel açıdan kendilerine katılmak mümkün değildir. Yine kitabımdaki şekliyle ifade ediyorum ki; "bu (Uzunçarşılı'nın hükmü) cesurca verilmiş bir hüküm olmakla birlikte, Osmanlı kaynaklarındaki ifadeler yazarı bu ifadeye cesaretlendirmiş olabilir" (Geniş bilgi için bkz. a.g.e., s. 47-52). Durum dikkatle gözden geçilirse, burada tarafıma yöneltilen eleştirinin yersiz olduğu görülecektir. Eleştirinin, kaynaklardaki veriler nazara alınmadan, hissî bir taraftarlıkla yapıldığı görülmektedir.

11)- Sayın Yüksel, "İlmiyeden olmasına rağmen Nakîbü'l-eşrâf askerî (erbâb-ı süyûf)den addedilir" (a.g.e., s. 36) cümlesini: "... askerî teriminin

anlamını bilmiyor ve bu günkü anlamda sadece ehl-i seyf sınıfını kapsayan bir terim olduğunu sanıyor” diye tenkit etmektedir (*a.g.d.*, s. 223).

Öncelikle; Memlûklülerde ilmiyeden olan Nakibu'l-eşrâfların askerî sayıldığı ile ilgili malûmat, Subhu'l-A'sâ'dan alınmış ve dipnotta yeri gösterilmiştir (bkz. s. 36. dipnot 337). İkinci olarak; ilmiyeden olanların askerî sayılmalarında garipsenecek bir şey yoktur. Askerîler içinde sadece ilmiyeden olanlar değil, başkaları da bulunmaktadır. (geniş bilgi için bkz. *a.g.e.*, s. 102-103). Burada tenkit edilmek istenen nedir?

12)- Bir yerde *Berât-ı Şerif* terimlerinin parantez içinde (ferman) olarak açıklanmış olması haksız olarak eleştirilmektedir. (*a.g.d.*, s. 224). Fermanla berat arasında fark varsa da, -ki biz bunu kitabımızda da açıkladık: bkz. *a.g.e.*, s. 115)- “*genel manâda*” berat ferman anlamında kullanılmaktadır. Sayın eleştirmen bu konuda çok iddialı olarak herhangi bir tarih deyimleri ve terimleri sözlüğüne müracaat etmemizi salık veriyor. Müracaat ettik: M. Sertoğlu'nun *Osmanlı Tarih Lügati*'nde berat hakkında şu açıklama yer alır: “*Berat: Lûgat mânası mektup olup bu tabir Osmanlı devletinde herhangi bir göreve veya hizmete tayin veya maaş tahsisi yahud da unvan veya nişan verilmesi, bir muafiyet veya imtiyaz verilmesi dolayısıyla hazırlanan fermanlar için kullanılmıştır...*” Şu hâlde beratlarla ferman denilebilmektedir. “*Bu tabir imtiyaz verilmesi dolayısıyla hazırlanan fermanlar için kullanılmıştır*” sözü de bunu açıkça gösterir. Sayın eleştirmenin bu bilgiye iyice kanaat getirmesi için biz de adı geçen kaynağa bakmasını istiyoruz.

Kâmil Kepecioğlu da, *Tarih Lügati*'nde Ferman'ı şöyle açıklar: “Ferman: Padişahın herhangi bir meseleye ait olan resmî emri. Bunun yazılı şekli. Bazen az çok ayrı yerlerde kullanılmakla beraber, “Bitti”, “Hüküm”, “Misal”, “Tevki”, “Yarlıg”, “Nişan”, “Berat”, “Menşur” da aynı manadadır” (*Tarih Lügati*, Yüzyıl Yayınları, Ankara, ty., s. 130). Görüldüğü gibi ferman genel anlamda berat manasında kullanılmaktadır. Biz de adı geçen eserimizin, 102 ve 150. sahifelerinde aynı şeyi yapmışız. Öyleyse bu eleştiri de haksız, mesnetsiz ve yersizdir.

Tarihî terminolojiyi bilmediğimize “Onbirinci hicri asrın başı, Onuncu hicri asrın sonuna kadar, Nikâbetden Şeyhu'l-İslamlıkla azledilen Osmanlı Nakibu'l-eşrafı yoktur.” Cümlemiz delil getirilmektedir. (*a.g.d.*, s. 224). Buradaki ifadede “Onuncu hicrî asrın sonuna, on birinci hicrî asrın başına kadar” denilseydi daha güzel olacaktı. Aynı husus “Onbirinci hicrî asrın başına kadar” veya “Onuncu hicrî asrın sonuna kadar” diye de anlatılabilirdi. Sonuç olarak, onuncu hicrî asrın sonu, on birinci hicrî asrın ba-

şıdır. Bunun terminolojiyi bilip bilmemekle doğrudan ne ilişkisi olabilir? Burada anlatım ve üslûpta bir yanlış aranabilir ve üslûp konusu mevzuubahis edilebilir.

Bendeniz çalışmamda, tanıttığım bazı önemli kaynakları verirken, yalnız “*Osmanlı öncesi ve sonrası*” olarak ikiye ayırdım. Kaynakları tanıtırken kronolojik sıra takip etmedim ve buna lüzum da görmedim. Bu bir ‘*tarz ve tercih*’ meselesidir. Bu kaynaklar daha farklı usullerde ve daha değişik şekillerde de tanıtılabilirdi. Eleştiride, “*Kaynakların kronolojik bir sıra içinde verilmediğinden*” söz edilerek (a.g.d., s. 224) bunu başka şeylere hamletmenin doğru olmayacağı kanaatindeyim.

Memlûklü Sultanı Melik Eşref Şaban M.1371'de, Seyyidlerin yeşil elbise giyip, yeşil imame sarınma usulünü yeniden ihdas etmişti. Çünkü Seyyidlerin Abbâsî Halifesi Memun devrinde başlayan yeşil sarık ve yeşil cübbe kullanmaları âdeti zamanla bozulmuştu (bkz. a.g.e., s. 37). Konu ile ilgili olarak “*Ali er-Rızâ (ölm. H. 213/M. 818) Talibi şiarı olan yeşil alâmeti siyaha tebdil eden ilk kimsedir*” açıklamamızı, Sayın eleştirmen yersiz ve gereksiz görüyor. (a.g.d., s.224). Oysa yeşilin yeniden ihdasının; yeşili siyaha tebdille doğrudan ilgisi vardır. Bu yüzden bu bilgi, orada yerini almıştır.

s. 149'da, bir nakîbü'l-eşrâfın tayin tarihi, H. 1013 olacakken sehven H. 1010 yazılmıştır. Zaten s. 139'da da aynı kişinin H. 1013'te bu göreve gelişi belirtilir. s. 79'da Nakîbü'l-eşrâf Taşkendî Muhterem Efendinin ölüm tarihi, 26 Safer 980 olarak gösterilmiştir. Bunun kaynağı dipnot 110'da gösterilmiştir. Çünkü bizim araştırmamıza göre doğru ölüm tarihi budur. Ölüncüye kadar (26 Safer 980) nakîbü'l-eşrâf olan bu kişinin ölümlüyle, 980 Saferinde Seyyid Hasan Efendi, “*Mansıb-ı Celil-i Nikabetle İhtiram*” olunmuştur. (bkz. *Devhatü'n-Nukeba*, s. 12). Seyyid Hasan Efendinin 980 Saferinde, ölüncüye dek Nikabetin başında kalan Muhammed Muhterem'in yerine aynı tarihte geçmesi de adı geçenin H. 980'de vefatına bir delildir. Sayın eleştirmen bu konuyu da hakkıyla araştırıp anlamadan tenkit konusu yapabilmektedir.

13)- Sayın eleştirmenin haklı olarak belirttiği gibi; (a.g.d., s. 225) H. 1057 tarihi yanlış olarak 1745 diye Miladî tarihe çevrilmiştir. Doğrusu 1647'dir. s. 119 dipnot 313'te, Meclis-i Vâlâ'nın kuruluşu konusunda, sehven II. Mahmud değil de I. Mahmud yazılmıştır. Doğrusu, 1837'de II. Mahmud döneminde kurulmuş olmasıdır.

14)- Sayın Yüksel; Mevlid Merasimi konusunda sarf ettiğimiz “Devlet idaresi ile ilgisi olmadığı hâlde nakîbu'l-eşrâfların katıldığı bu belli başlı törenler de, O'na ve seyyidlere olan tazim tevkir tavrını göstermektedir.” (a.g.e., s. 171) cümlemizi eleştiri konusu yaparak, bunu Nikabet'in “resmi bir müessese olduğunu anlamış görünmemekle” yorumlamaktadır. (a.g.d., s.225). Bizim buradaki kastımız, nakîbü'l-eşrâflığın devlet siyasetine doğrudan yön vermeyen, devlet çarkını doğrudan etkilemeyen “sosyal bir kurum” oluşudur. Nakîbü'l-eşraflar ilmiyeden olmalarına rağmen, İstanbul kadıları, kazaskerler ve şeyhu'l-islâmlar gibi, politik etkinlikleri ve tarafları olan kişiler değillerdir. Siyasî olayları yönlendirmede ve yönetimde etkinlikleri yoktur.

15)- Sayın Hasan Yüksel, kitabımızda bazı Osmanlıca terkipleri yanlış okuduğumuzdan söz ederek “*Osmanlıca kaynakları okuyup anladığından emin olunamıyor*” demektedir. (a.g.d., s. 225). Kitabımızı insafla ve baştan aşağı okuyan bir okuyucu; Osmanlıca bilip bilmediğimize tereddütsüz kararını verecektir. Ayrıca kitabın üslûbu da yazarın “*kendine yetecek kadar*” Osmanlıca bildiğini irae eder. Bunun yanında kelimelerde ufak tefek ‘*hatalar*’ ve ‘*tashih hataları*’ da vardır ve bu her eserde kaçınılmazdır. İngilizceden 75 puan alan biri başarılı sayılır. Bir sayfalık Osmanlıca metinde 200 kelimeyi okuyup, bir kelimeyi okuyamayan Osmanlıca'yı bilmiyor mudur? Bize göre başarısı nispetinde Osmanlıca'yı bilmekte hatası oranında da bilmemektedir. Bendeniz de bildiklerim kadarının âlimi, bilmediğim kadarının cahiliyim. Çalışmamda yüzlerce Osmanlıca belgeye müracaat ettim, onlarda yer alan binlerce kelimeyi okudum. Bu kelimelerden beş-onunun ‘*hatalı veya eksik okunuşu*’ veya doğru okunduğu hâlde tashih hatalarıyla yanlış çıkması herhâlde Osmanlıca'yı bilmediğimi göstermemelidir. Burada tenkitte bir abartı, duygusallık ve yanlış bir genelleme söz konusudur.

Sayın eleştirmene, yanlış birkaç kelimenin doğrularını gösterdiği için teşekkür ediyorum. Fakat, yanlış okumalara dikkat çekilirken, doğru okunan bazı Osmanlıca kelimeler de kendileri tarafından hataen yanlış olarak gösterilmişlerdir. Osmanlıca'yı iyi bildiğini hissettiren sayın münekkiden böylesine hatalar görünce şaşırдық. Kendilerince, ‘Ferzend-i dilbend'in doğrusu; “ferzend-i dilpesend” olarak gösterilmiştir (a.g.d., s. 225). Osmanlıca'da her iki kelime de var olmasına rağmen, kaynak kullandığımız teracim kitaplarında oğullar hakkında “*ferzend-i dilbend*” terkiibi kullanıla gelmektedir. Meselâ Âtâyi'nin *Hadâîku'l-Hakâik*'inde Âşık Çelebi madde-sine bakılırsa “... *Zeyne'l Âbidîn nâm bir ferzend-i dilbendi kalmışidi*” (s. 162)

ifadelerine rastlanır. Yine *Hakâik* s. 33'te, el-Mevlâ Kurd Ali'nin hayatı anlatılırken, Onun; "... *Hayreddin Efendi'nin ferzend-i dilbendi ve mahdûm-ı ercumendi...*" olduğu ifade edilir. Aynı eserin 141. sahifesinde el-Mevlâ Abdullâtif konusunda, "... *Abdullâtif Çelebinin ferzend-i dilbendidir.*" açıklaması vardır. s. 288'de el-Mevlâ Muhammed Babzâde, s. 339 el-Mevlâ Kâsım b. Hacı Efendi, s. 401 el-Mevlâ Muhammed Bağdadîzâde ve s. 414 el-Mevlâ Muhammed b. Abdulhadi konularında da, tercümeihâller anlatılırken "*ferzend-i dilbend*" (gönül bağlayan oğul) ifadelerine rastlanır. (Biz bu bilgileri, *Hadaiku'l-Hakaik*'in 1989'da İstanbul'da Çağrı Yayınları'nca basılan *Şakâik-i Nu'maniye* ve Zeyilleri içinde ikinci cilt olarak yer alan baskısından aldık.)

Irk-ı tahrir terkibi de, eleştirmen tarafından hataen '*irk-ı tahire*' diye düzeltilmiştir (*a.g.d.*, s. 225). Doğrusu *irk-ı tahirdir*. Çok değil, biraz Osmanlıca bilen bir tâlib-i ilim, bu terkinin '*irk-ı tahir*' olduğunu hemen fark eder. Siyadet hüccetlerinde de bu terkip "*Irk-ı Tahir*" olarak geçmektedir. Mesela BOA. İbnü'l-Emin, Ensâb, nr. 15'te yer alan bir siyadet hüccetinde str. 12'de "...*li ecli siyâdetihi ve intisabihi ile'l-'rkit-tâhiri...*" ifadesi görülmektedir. Burada sıfat tamlaması *el-irk-ı't-tâhir* olarak yer almıştır. Bunun Osmanlıcası *irk-ı tahirdir*. BOA. İbnü'l-Emin, ensâb, nr. 20, str. 7'de de yine "...*ve'f-fisâlihîm ile'l-irk-ı't-tâhiri...*" ifadesi yer alır. Burada sayın eleştirmen herhâlde *irk-ı tahir* ile *itret-i tahira* terkinini karıştırmış olmalıdır. Çünkü *itret* kelimesi tuhr ile tavsif edilirken "*itret-i tâhire*" olarak terkip edilir.

Yine *menkibe-i celile* terkibi eleştirmence, "*menkabe-i celile*" olarak düzeltilmiştir. Oysa *menkibe* kelimesi, her iki şekilde de okunabilir. Her iki şekilde okunabilen bir kelime dikkatsizlikten veya eleştiri hırsı sebebiyle "Yanlış Okumalar" listesinde (bkz. *a.g.d.*, s. 226) gösterilebilmiştir. Meselâ *F. Devellioğlu sözlüğü*'nde kelime "*menkabe*" olarak yer alırken, Türk Dil Kurumunun 1983'te Ankara'da basılan iki ciltlik genişletilmiş sözlüğün yedinci baskısında aynı kelime "*menkibe*" olarak geçer (bkz II, 822: Menkibe: Din büyüklerinin ya da tarihe geçmiş ünlü kimselerin yaşamları ve olağanüstü davranışlarıyla ilgili öykü). Şimdi Devellioğlu mu, Türk Dil Kurumu mu hata etmiştir? Sayın Yüksel diğer birtakım eleştirilerinde de olduğu gibi, bu tür küçük okunuş farklılıklarını bile nedense '*hata*' olarak gösterebilmektedir.

Sayın Yüksel tarafından, Emir Sarık, Emirî Sarık diye düzeltilmiştir. Oysa s. 107, dipnot 249'a bakılırsa, (*Mekke-i Mükerreme Emirleri*, s. 11'de "Seyyid ve Şeriflere halk arasında emîr denilmiş olup, bunların sarıkları

olan yeşil sarığa da emîr sarık adı verilmişti” açıklamalarına rastlanır. Böylece, ‘emir sarık’ teriminin doğru olduğu görülecektir. Ayrıca, kendileri nikabetin kuruluşu ile ilgili olarak bendenizi İ. H. Uzunçarşılı'nın fikrine katılmadığım için suçlarken, şimdi kendileri “emir sarık” konusunda farkında olmadan Uzunçarşılı'ya itiraz etmiş olmaktadır. Hem de merhum Uzunçarşılı burada haklı olan taraftır. Kitabımızın 125. sahifesinde dipnot, 23'te gösterilen belgenin son satırında “her bir ümêrada” (bkz. belge no: 34) diye geçer. Bu ifadeler belgede olduğu gibi okunmuştur. Burada bir yanlışlık tarihî belgeye aittir.

16)- Sayın H. Yüksel mezkûr eserimden bozuk cümle örnekleri gösterirken (*a.g.d.*, s. 226) bir harf hatasını yanlış değerlendirerek yerel şiveyi ihmal etmediğimizi belirtir. Oysa s. XXII'de bir tashih hatasıyla iki kez “*hükme bağlar*” yerine “*hükme bağlar*” yazılmıştır. İlgili cümle okununca bu durum hemen anlaşılacaktır.

Bir başka bozuk cümle örneği olarak da şu gösterilir: “*1. Abdulaziz (H. 1277-1293/M. 1860-1876) tarafından Hatt-ı Humâyûn'u ile sâdır olan iradesiyle, Nakibü'l-eshraf tayinini belgeler*” (bkz. *a.g.e.*, s. XXV). Burada bozuk bir cümle yoktur. Eleştiriyi yapan tarafından anlaşılmadığı için “*ğadre uğrayan bir cümle*” mevzuubahistir. Bu cümlede anlatılmak istenen şey, iradenin Hatt-ı Humâyûn vasıtası ile sudur etmesidir. Bu incelik, H. Yüksel Bey tarafından -her nedense- anlaşılmadığı için, bozuk cümle örneği olarak gösterilebilmiştir. Oysa burada bir anlayamama ve anlaşılammama problemi vardır. Oysa tarihî terminolojiye aşina bir bilim adamı hemen bu ifadeyi anlamalıydı.

Sayın Yüksel, eserimizin 119. sahifesinde geçen “...serkâtibin bu tezkireyi Padişaha okuması ve I. Abdulmecid'in müsbet kararı ile adı geçen tezkirenin altına irade baş aşağı, eğik vaziyette, yani derkenar sadrazama bildirilmek üzere şöyle kaydedilmiştir.” cümlesini bozuk cümle örneği olarak gösterir. Burada münekkidin takıldığı yer “irade baş aşağı eğik vaziyette” ifadeleridir. Oysa derkenarlar, belge XXVI'da da görüldüğü üzere tezkirenin altına “baş aşağı ve eğik vaziyette, yani derkenâr suretinde” yazılırlar: (bkz. M. Sertoğlu, Osmanlı Tarih Lugati, s. 163). Ayrıca iradelerin tezkirelerin altına eğik olarak yazıldığı konusu kitabımızın 117. sahifesinde açıklanmıştır.

17)- Sayın H.Yüksel dipnotlardan bir kısmını fuzuli görerek eleştirmek istemektedir. (*a.g.d.*, s.228). Bunu bizim telif ücreti almak için yaptığımızı iddia etmektedir. Oysa bendeniz bu çalışmayı yaparken, “onu Türk

Tarih Kurumunun basacağını bilemezdim” ve bundan dolayı da dipnotları çoğaltamazdım. Çalışmamı bitirdikten sonra da bu kuruma eseri basması için baskı yapmadım. Hatta eserin basımı gecikince dilekçe ile müracaat ederek eseri geri almak bile istedim. Sayın Yüksel'in yersiz iddiasına ve bu iddiaya göre yaptığım hesaba göre; fuzuli dipnotlar yirmi kadardır. Bence bu dipnotlar fuzuli de değildir. Bunların fuzuli olduğunu kabul etsek bile, belgeleri ile birlikte tümü 259 sahife olan esere *'dokuz punto ile yazılan bu dipnotlar esere bir sahife bile ilâve edemez.'* Ayrıca raportörlerin tenkitlerinde bendenize, eserde fuzuli dipnotlarla ilgili hiç bir eleştiri de gelmemiştir. Şu hâlde fuzulî dipnot konusunda o ilim adamları da, H. Yüksel'le aynı görüşü paylaşmamaktadırlar. Söz gelişi, kaynak olarak kullanılan bir kitabın, aynı sayfasından iki farklı yerinden iki ayrı alıntı yapıldığı için aynı kitap alt alta iki dipnotta geçmiş ve Sayın Yüksel bunların birini fuzulî görmüştür. Dipnotların fuzulî olarak değerlendirilenlerinin çoğu böyledir. Meselâ bir hadis kitabının bir sayfasından iki ayrı hadis alınmış ve alıntılardan dolayı aynı hadis kitabı iki kez alt alta dipnotta yer almıştır.

Ayrıca Sayın H. Yüksel, dipnotun birindeki bir yanlışlıktan hareketle *“dipnot verme tekniğini de bilmediğimiz”*den söz edebilmektedir. (a.g.d., s. 229). Benim hesabıma göre eserin tümünde 1148 tane dipnot verilmiştir. 1148 dipnotun birinde görülen bir hata ile bu hükme varabilmek; ne kadar doğru, dengeli, duygusallıktan uzak ve inandırıcı olabilir? Burada bir objektiflikten söz edilebilir mi? 1147 dipnot doğru verildiyse, doğru verilen dipnotlar neyi göstermektedir?

Meselâ, s. 21'deki dipnot 197'de *“Geniş bilgi için bk. seyyidlerle ilgili âyetler”* denilmiş, dipnot 198'de de: *“Geniş bilgi için bk. Seyyidlerle ilgili hadisler”* denilmiştir. Sayın Yüksel herhâlde *“âyetler”* ile *“hadisler”*i, aynı zannederek dipnot 197 ve 198'i mükerrer görebilmektedir. s. 22'de *“farklı bilgiler için” Fethu'l-Bari V, 351* iki defa referans verilmiştir. Birinci referansta seyyidlerin cezalandırılması, ikincisinde ise, Haşim ve Muttalip oğullarının birbirinden ayrılmadığı söz konusudur. Daha sonraki bütün mükerrer sayılan dipnotlar da böyledir.

Sayın Yüksel, *“Allah'ı sevenlerin Resulullâh'ı sevenlerin ehl-i beytini sevmeleri gerekir. Seyyidler Peygamber'den dolayı hürmet edip sevmek esastır”* açıklamamızdaki birinci cümleye takılır. (a.g.d., s. 229). Çünkü biz *Münşeât, I, 58'i* kaynak göstererek bu sözü söylemişizdir. Orada, ehl-i beyte i'zâz ve ikramda bulunulması tavsiye edilerek onların *“i'zâz ve ikramlarını zâd-ı âhîret ittihâz eyleye...”* denilmektedir. Oysa izâz ve ikramın, sevilip sayılanlara yapılacağı açıktır. Ayrıca Allah ve Resulü'nü sevenlerin ehl-i

beytini sevmeleri gerektiği hususu, Şura suresi 23. âyeti ve bu meyandaki hadislerin de gereğidir. Eleştiri konusunda söylenecek çok şey varsa da burada kesiyoruz.

Sonuç olarak Sayın Hasan Yüksel'e çalışmamızdaki birtakım eksiklikleri gösterdiği için teşekkür borçluyuz ve teşekkür ediyoruz. Ayrıca tenkitlerinde daha itinalı ve dikkatli, duygusallıktan uzak, dengeli davranmasını diliyor, yanıltıcı genellemelerden kaçınması gerektiğini düşünüyöruz.

